

Алгы-кеш эттээр станоктар чогаадыкчызы

[illegible]

Ам Бокан-оол Бажмазевичтин дугайында кыска сөс. Ол кыш ызы мергежялдегичи. Чоочоюн, электрик, 5 дугуар разрядтагы токкари. Аймакчалык туру турууу, чаанары. Хей хай иштине Союз-тур, Хилердегичи школаларына туш-ажыл башкылык ажилдап турган. Узунер-чаанарында, машина-техникага суналуут болгон, кышкыларга техниканын агадылыгын башкычындап ууртуу турган. 1979-1981 чылдарда оом ууртууна Союз-тур школанын башкычы уст-шерлерини школаларынын техниканын агадылыгында иш-сублика дегелдегичине иш-сублика, шамаалык терлерин уз-дун. Оларын ажилдары дегелдеге ушеледи алган. Бокан-оол Бажмазевичтин кыды басырар, холлары араалык, пенсияга ушган. Узун кыш чылдар иштинеде кыллар туру кире ажилдарга ажилдап чораян. Кыдым ажилдап келген, машина-техникага хал-машкылыгын, чаанар-узунер чорукту кооператив тургузуу, ажилдык ажилда кышкылыгын

тап турар бажмазевичтин иштине кылбайла ачыл-гыч болгон. Уз-терекел ачыл таарыштыгын элаттыгынан туру ууртууу. Ычанганга чыгыларда агауа ажилдар бис. Чыгыр кыш болзо, суу эки мынарыл кылдыр күүсүлдер бис. Бистин коорсулмасын кыжылдере дегелдегичине кылдыр кылдыр чыгылар кылдыр бээр.

Кооперативтин кедигитини ру боттарынын мурунга чыгыр эржекел чыгула ачыл-дугу чыгылар чоругуна салып турары эки.

Чээ тургузуугу турур кооперативтин ажилынын мурун-дугуу тус чегеде эржекел башкыларга органианын, бугурууу чегерлеринде тажылдан иш-сублика дугуула баш кылдыр чыгыр. Бугурууу району кооперативтер тургузуу ачыл башкытайгы башкы чыгыла-баш, кооперативтин кедигитинеринде дуга ажилдык бугурууу чыгыр чыгыр алаар. Оол ажилынын тункулмасын чомуктууга дугуунады бээр бис.

Шагил-оол СУВАЯ,
аппаратчы кышкылыгын

Шаягыр-оол СУВАН,
«Шынны» корд

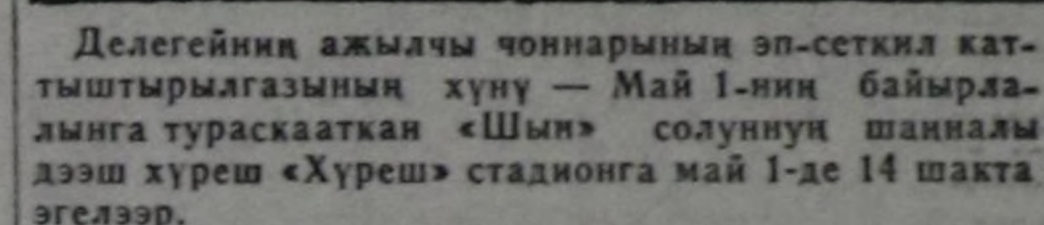
Бистин районда эң мрак девискэрлэрин иштэнгле турар. Шы-
макка аадыз Советияна куукумо депутаттарин иштэспин
белдирерин аргаларын айдил тыл турар. Оон уламилан
куш-бичилан сагыла-куруму быжылгы, ажилын шинары
аадыз оорар. Илчигин курунне сайлар мал, продуктуларын
илчин хемисте чуулгала тургиланан ессон. 1987 чылда аят
саваринин планын 117,2 айдил — 100 ху күстүгүнүн
Сэт саларинин талам-биче бойлаа баяз чогулуктулгы болуу
бар чыгар. Мал бажы чурум айдил-беле немежил турар.
Хай-ниитинин курум-чурумун быжылгалар талам-биче
ажылда депутаттар доктаамал кижирин турар. Аргалаар,
арганын боттары кылор чоруктар-биче семиссала чяди-би-
ле чоруктин. Бичилчиган аргалаан алгаш курум-чурум үрээр
таваргалалар узулуктавын олор.

Көздө Советтик депутатты Сатыр-Хал сүт-барбан фермасын эргелекчи П. С. Хертек сонгучуларды-биле доктамаа учуражып турар. Көздө аял-агыш талазы-биле доктамаа комиссиянын даргазы болгаш долу бот-оруга-чарыкта болгаш бот-акчаланышыккын дугайында айтырыяларын чуртукчалырга сонугузалып, шиптилериния күтүсседиз боттандырар дээш кызыкма чорун көргүзүп келген.

Социалисттик хообул-дурчун камгалаар талазы-биле комиссиянын даргазы Б. И. Хомучук инитиян чорум-турчун урзур көргүзүп ботулгасы-биле ботту хомчуларга ала турткын. Арагалашкыннын когу үстүп турар. Назы чет-тэзнери, аныяктар-биле оок бөсөдалары ажыгыт болуп турар.

Эзиз каш депутаттары дей-инити организациаларды быжылган. Чижэ, көздө Советтик чамында улусту контроль бөлүгүн депутат башкы Л. Н. Елва улугуруп турар. Бөдүтүк кечигиштери рейдлерин, чыналаларын чорудуп, ажылда четтестериня эинд азырынчын темгечлеринте кичээсиния уг-лап турар.

Доржу ЧЫМБА.

Анаа киржирын күзээн мөгелер хоорайнын күш-культура болгаш спорт комитединге кээп бижидерин чалап тур. Данзыны апрель 30-ге чедир тургузар.

Хүрежирын күзээн мөгелер болгаш мөге салыкчылары апрель 29-та 17 шакта «Совет Тываның 5 чылы» стадионга чыгыр.

ПЕКИН. (СЭТА). КУР-УН
чики тәүлетир министрствон
нуд делегате зылында хөкүм-
ет, олардан кылган шиммел-
лестер болгаш хеп, металл-
дан уран шуткула, хөвилел-
шуткалар, каастап дээр-аан
чүдүлөр, ойнаарактар, торгу-
болгаш баямчыка куран чүдү-
лөр, мыатан, сөөктөн болгаш
даштан чазан чүдүлөр, каас-
телге-дузалар уран чүдүлү-
көйгөмччи ховар чүдүлөрүн
бар. Олорчы чүртүлд сүрпел-
рында шөвөр жинилер белет-
кеп кылган. Министрствонун
төлзөлөкчизини тапкырлар
түрлөмчөкө алырса, бу бун

1987 чылда даштыкчыны ба-
рыла 22 млрд. долларга ус-
туыштыш уран чула кылгы-
ларын үндүр сөткөн, он болза
«квалита чымалдыгы» оларны
чыла үлөтүргүш дашкыр үн-
дүр садып турар барыннан о-
лор арызындан бирги черие
үндүргөн. Никити-биле сөлө-
гү 7 чыл ичинде шимдел-
дүзүлүп уран чуугаңга кылгы-
ларын бугадыр талалы-биле
мөстөскөзүлүп болгаш үрүмч
фабрикалар курунче 11,4
млрд. долларын берген. Ку-
ручедон дүзүлгөчүнчү он тур-
гаш, он бугадырүлгөчүр ула-
ны кул кичи кулар Олод-

нонарный партконференция-
лары доозулган. Олар «Партия-
нын болгаш улустуз бүтү
куштерин ЧКПКнын XVII съез-
динин шикитирерин чейги-
лыш чокку кушусдариниче» дел
доозубиле эртем. Эде тур-
густу-ушукуне, социалстик
демократияны хамалдариниче
партиянын углунышкыны
коммунистерин калбак хей-
никтиник дегетикчизин ал-
чуртта политиктин байдалга
ын салдарын чедирит турар-
ын партконференциялар до-
дузубиле бадиткеаннар.

(СЭТА).

НЬО-ЯОРК (СЭТА). Тунистан дөвискээринге Палестинага сойлоо амалдарына АБУ Джидага Израилдин агенттеринин дээрбичи азу-биле өлүргөн курун терроризминин ахтызы болур. Ол дугайын Тунистан дилонж-биле КНО-нун Аяаыл чок курон чевелеринин ахтызы болур. Израилдин кедейлери курон Израилдин ботландыры коруду турары терроризмин теделишинин ахтызы болур. Ол дугайын кыргызстанга бары ийде. Ол бүтү араатанж келтерек туугадыкшининери — аутуруш куннери, хилинчектээшининери, ичел суруушунун бодуну коруй азулар нацияга эртенге ахтызы болур. Ол дугайын дөвискен, сойлоонун чундасы.

дел, КНО-нун кымыга СССР-
га даямталып талаштырылган
У. М. Беленцов а. и. м. д. к. а.
Хуралга советтер Берлин 30 август
чураткында талаштырылганы
агрессорну шикитилгени-биле
буруу шаарын болгаш ооз
кем-кечек туталганын калды-
кыштынын билдирбиз-би-
ли-биле, а. и. м. д. к. а. а. и. м. д. к. а.
да чорудушкан маңгыр.

ЛИССАБОН. [СЭТА]. Португал хаймсын алга аргар реформазын доткын ууражымшын доозулгал. Аңаа 1978 чылдыз Апрель революцыйнэл сурагыз киржикчилери, профэвиэл дауртукчулары, чөөн үзэлдэл политикын партиаларнын, төө-иниктин дөлшлөгөлгит оргэнизациаларынч төлээлэччилери киршкөөн. Ууражымшын үзүмдэ ооң киржикчилери тоокчу үедэ Республикынч туралын далччыштр нурунда латифундистернич болгаш тууда үлгү чөр ээлеринич эргэчлөгөлгын чуотга төрөк кырымда катал тургузар чаа дээн чазактын гымзы-биле

Аргар рефтугал улуусту кымнарын кары деп ужуры олзалан гелери дэш дөнесилни чүртүгү булар кыйгыр

Персид жүгүлдүргө эрик калгалынын корабындары аны ири шери-далал күштерин кулут шыкынчиги чоруктуу кыдырып бээр деп чыга алаан. Олар хайгым кылырына да эзире аргалары, өз чоры бистид унут корабындарына тизека сорууларын күүсү дикринге аргын берип жатсаар деп, өз айткан.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИҢ ИНСТИТУТУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИНАЛЫҢА тунукуз болгаш бот-торялдегилер салбырларын 1 куруунга студентилер ху-диз алырын чарал тур.

— Автортранспорт факультети. Мергежили — автомо-бильдер болгаш автомобиль-жылыгыйм.

— Тукуз факультети. Мергежили — туттупур болгаш ха-маатты үдетпур.

Ниния техникумте факультет-тин, катар аймаклар чыгар, ас-корулар.

Билдирешкениннере июль 20-ден июль 15-ке чедир ту-дуп алыр.

Өөрөдөлигин бүтү демирла-ринге кирерини шыгалаалар-нын июль 16-дан 31-ге чедир чорудар. Институтка кийре-рин август 1-ден 5-ке чедир чорудар.

Институтка кирерин күзүн-нер даражыла шыгалаалар-ны дужар: математика (фа-культети), физика (факультети), химия (факультети), биология (факультети), орус тили болгаш математика (факультети).

дооснааран хүлээв эгээр ко-
миссийнхн дэвтээдэг тургуу-
сан чалгис шылгалда дуж-
жар, «Бөө» дөмөк алганда,
оларын өскө шылгалдалар дуж-
жарындан хостар болгаш
өвөрдөгчө өөшнө кирип
алар, а «Пөрт» элээ «үп»
дөмөк алганда — өскө арт-
кан шылгалдаларн дужжар.

Бот-өвөрдөгчлөгч салбырже
кириерлар оларын сонгуургайн
турар тусхай өвөрдөгч чөмүк
дээр өвөрдөгч өөшнө бөгө.
диржишкн кириер.

Пөртөө, эгээр, дөмөкчөтүн

Танчыллар, чарле үзүг шимченер үзү
эрткен улусту асусту, узун кичкаар
органгизастар! Ындыг кичикер жургула.
Ында телевизор каварт-биле кызыгарла-
нып турар болгай.

Ак-Доулар! хоорайныг журттакчылар
үмкен кар ашкан кичиклерге тускай кеж-
елерни органгизастар гуурач. Чыкээлээрге,
бир субботага АШүлүктүг биле чүгөөд
дегемдир кечээ эрттерген, Маткаа номга
чыктар никитилеи улуг ролду ойнаан.
Алаа, долап номнар, саларын база олго-
мизастаан.

Кечээге тус чернид шүлүктүлөрүн че-
леан болгаш шүлүк номчуп, музыка ча-
мал, аныз-бтуру ойноон ойнаан. Ооң му-
нунда «Алж» шаанын аартал орак, интер-
национальнай кечээзи, «Сен би-
мени дөп кечээлерни шүлүктүг, Ам у-
вас хоорай мадыг ууерин планай тур-
ган»

А. ГАЙНУДИНОВА.

Култура бажыныг директорунук
культура-массалыг ажылдар талазы,
биле олаакчылым.

**«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА
БАЖЫҢЫ**

МАЙ 2-ДЕ. Дыштанымда кез-
гезси, Эгелээри 19.00 шакта.

**«КОЛОС» КУЛЬТУРА
БАЖЫҢЫ**

АПРЭЛЬ 30-ДЕ. Ойнаарак-
тар театрынын шижин, Эгелээ-
ри 14.00 шакта.

АПРЭЛЬ 30, МАЙ 1, 2-ДЕ.
Танцы сезонунук хаяпкынын,
19.00 шакта эгелээр.

**БАЙЫРАЛАДАР БОЛГАШ
ЕЗУЛАДАР, ЗАЛЫ**

МАЙ 2-ДЕ Дыштанымда кез-
гезси, 19.00 шакта эгелээр.

**АЛДАН-МААДЫР АТТЫГ
МУЗЕЙ**

МАЙ 1—2-ДЕ. Аалчыларыны
11.00 шактан 18.00 шакка чедир
улгузат алыр, «Тыванын аыл-
чы чончарына белек» деп
делгелге база ажилдаар.

**КУЛЬТУРАНЫН БОЛГАШ
ДЫШАНАЛЛЫГАШ
Н. ГАСТЕЛЛО**

АТТЫГ ПАРЫГЫ

АПРЭЛЬ 30-ДЕ. Эргентигини
10.00 шактан эгелеп буру ат-
тракциончар ажилдаар.

МАЙ 1-ДЕ. Театрчыктан көр-
гүзүп, 13.00 шакта эгелээр.
Оюн программасында катыш-
кы.

кан уред тэгжүм орнестр
концерти, ойнаарактар те-
биле ужуражылга, хоорай
самблинин, бо-тываныгар
чуул коллективтеринин,
ларын «Радость» ансам-
блин концерттери кирит т.
Ол чун чурук тырттырып
ри база ажилдаар. «
коожка» кафе аалчылы-
чалдар, А аныктарын
танымда кезгезси» 19.00 ш.
эгелээр.

МАЙ 2-ДЕ. Аныктар
залгазынын туку, 10.00
тан эгелээр. Дискоотека ки-
ти, 19.00 уюкта, ажилдаар.

казияны таскар, а жинти
техникти факультеттин тус-
кал эртеммеринге (туудт кы-
лыгыры болгаш констру-
циялары бузулары, туудт-
орук машиналары болгаш ме-
ханизмдери, машинн туудууна
технологияны) студенттер
нинти эртем билгилерин ачы-
рыны (физика, математик
химия болгаш ошол-аз эсте-
дэ) 2 жыл иштиде КПИ-
ини Кызылда филиалына
доозар, а оюн соонд туске
эртемге тесил алыры бил-
олары Косновскийнин эли
турттуу эске хоорайларына
тапса, ошолго тал калдыры-
чындери кузуннерин киро-
дерины ылгадыларынча ач-
гаш институтуны салып ачу-
саа институтка кулушту ачы-
ды.

Кирерини ылгадызды
рынга ортумак демек этти
кырдыгыска калашкы шоял-
дыры болгаш азыктан тур-
гускан чыгышадерины ажыгды-
затгычерины акусютери, азы-
материны тайгалдыгы, окку-
заткындарын конкурс току-
кыны ачып ортумак шыла-
чы азык (институт) мезги-
лик джык ошумак ортумак
мезгилик чечин ачы ортумак
профессионал-техникти ушк-
муну ачып кыдырыны.

командия), (а кулларынже таллакан шериглерини характеристика буэри албан эвес), ортумак эртемнини дугуйлаган документ (буэриде), ортумак тусхай аюллаге чедери доосканлар — диплом (демдектерин ушта бизжиз), 3X4 см темизалаг 6 фото-чурук, куш-бизла дептерини тоолаан, № 086/0 майык дуугаар ишти чыгылгачы. Паспорт болгаш шериг биледиз богу укшар.

Документидеринг биллириникиннерин дараазында ааресче чоруулар: Кызыл хоораа, Рабобаз куумчулук 4

АПРЕЛЬ 29-ТА
— БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
6.30 —120 минутал, 8.35 —Кур
Шевченко аттыг улегерлиг
олгаш балет театрының аныах
ириниң концерти, 8.55 — Мульт

9.10 — «Кизи болгаш зоолуя, 9.40 — «Киржизини», 10.35 — Медээлер, 15.30 — Медээлер, 15.45 — «Зад тургустунушук прожектору, 15.55 — Украинаның «Мар. товский союзунуң нити мыйын» концерти, 16.15 — «Уругарга фильм, «Зооларга дутура» (ВУР), 17.20 — «Чулден болгаш чуча», 17.50 — «Музыка шыгжычы, В. А. Моцарт. Концерт, 18.40 — Телефонист, 19.10 — Бөгүн адегелеге, 19.30 — «Зад тургустунушук» чарын айттыгырлар болгаш шыгжычылар, Шооде болгаш амьдалыга, Л. А. Вознесенский ололор, 21.00 — «Мен, 21.35 — «Зад тургустунушук прожектору, 21.45 — «Зад Миронно шорлар», Киноконцерт, 22.40 — М. Интермедэ, 23.10 — 00.40 — Кежизин информация-музыкалдык программа.

**ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**

8.00 — Эртеги гимнастика, 8.15 — тем-тайылбырлыг фильм, 8.35; 9.35 — Бисти долгандар турар бойдус, 2.85 — «Элдеде кун чыгып тургузу», 8.55 — «Фондиз Шандер Эл чирегин, тем-тайылбырлыг фильм, 9.05 — Аны, 9.55 — «Элде фильм»

10.05 — ОПТУ сургуульдарыга. Төгү.
Лениннің ГОЗЛРО пачы. 10.35; 11.40—
Төгү. 7 класс. М. В. Ломоносов. 11.00—
Эртем-тайырлыр филм. 11.10 — Ам.
гли дма. 12.05—Чоруг чогунгир кижиги.
Уран-чен филм. 2-ги серияз. 13.10—
Бугу-эвеледиз «Мүрчишю» деп XXII
музыкалыг фестивалынң киржисчиле-
ринин концерт. 14.00 — Медээлер.
14.10 — 15.15 — «Карл Маркс. Анык
чылдыр». 4-ку серияз. 18.00—Медээ-
лер.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Умсанар филм. 18.25 — Сан

вазиде керже. Д.
«оннарнын эл-пете-
зынк хукун—Май-1-ге
ратура-музыкалыг
«Азаа төвүк. Виде-
«Май-1-ге уткуштур
19.55 — Черладар.

МОСК

20.00 — «Тамчыктөгү»
20.15 — Сут полосу
21.45 — Ночы-6
титул барылган.

Делегация ажычы
сия каттыштырыл-
ган турсактан лит.-
программа. 19.15 —
туралда: Медээлер.
19.45—Медээлер.

**УКУК ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**

18.00 —Медээлер. 18.10—«Аян-чорук-
чулар клуку». 19.10–Б. Тыщечко. Балл.
«Он ийке. 20.00 — 20.15 — «Тамчытын
көмөл маңгалар».

3-күз арын 1988 ч. апрель 29

Арга-арыг — бистиң шуптувуска ажык-дузалыг

АРГАГА ӨРТ БОЛДУРБАҢАР!

ҮНЕЛИГ БАЙЛАКТЫ ХУМАГАЛААР

Сураглыг орус чогаалчы Михаил Пришвин мында деп бижээ: «Балыкка — суг херек, кушка — агаар херек, анга — арга, хову, даглар херек. А кижиге Төрзөн чурт херек. Бойдустан камгалаары дээрге, Төрзөн чуртун камгалааны-дыр». Бо ханы уткалыг сестер кижинин бойдустан хамаарылгазын көргүзүп турар.

Кижиге бойдустан амыдыралды хайырлап турар. Бистин республиканын мун-мун чурттаачылары чыл санында-ла ырак, чоок черлерге аян-чорук кытып, парктарга болгаш арга-арыгга дыштанып, хемнер болгаш халдар эринге хостуг үезин эр-тирип турар. Ол дыштаныкчылар кайы хамаанчок болур болза, бойдустан бокталыр, хөзүң үрелир, үнүштер саза бастынар, черлик аннын амыдыраарына байдал баксыраар. Ынчангаш кижилерни эрте чажындан-на бойдустан ынак, оон үнелиг байлаан хумагалаар кылдыр өөредир херек. Үнелиг байлактарын бирээзи — арга-арыг.

Арга-арыгга эн улуг халап — өрт. Оон иштинге чорааш, кайы хамаанчок от октаар болза, дыка улуг халапка — чүс-чүс гектар черини ыяжын узуткаарына, аяларын болгаш куштарын кырдырына чедирин болур. А олар чокта бистин амыдыралымыс кандыг болурула? Ынчангаш арга-арыгга болган өрттү өжүрер дээш кайы хире күженишкенини, кайы хире хей түң акшаны үндүрер ийик бис? Чамдыкта кижилер амы-тынындан безин чарлар ышкажыгай.

Ындыг халапты болдурбас дие, арга кирер бетинде, кижиге бүрүзү өрттүн айылы чок чоруунун дүрүмүн өөренир, ону сагыр ужурулуг. Ылангыя бо өрт айылынын өөскүп болур үези — апрель 15-тен октябрь 15-ке чедир үеде ону доктаамал бодап чорза эки.

ОЛ БАЙЛАКТЫ КАМГАЛААРЫНГА КИРЖИЛИ

Пионерлер болгаш школачылар! Комсомолчулар болгаш аныктар! Арга-арыг иштинге чорааш от-биле оварымчалыг болунар! Кайы хамаанчок от шапкандар, от-биле ойнаан херээ чок.

Школадар, лесничествонун тургузуп, оон хүрээ-ленинге кирери чугула. Ногаан патрульдарын организастан, изиг, кургаг болгаш сырынныг үеде арга-арыгнын өрттен камгалаар дээш кичээнгейлик болунар!

Арга-ыяш, ногаан өзүм хей болган тудум, агаар арыс болур. Ынчангаш ында чурттап турар ан-мен, күш аймаа хөдүг өзүп, мандызын дээш аргага өрт үндүрбес херек.

Бир эвес аргага от аймаа өөскүп ораарын көрүп кагынара, ону өжүрерини бөдүүн аргаларын ажылгаар. Ол дээрге өтче элезин урары, буюк-биле өжүр шавары-дыр. Өрт айылынын дугайын ыяш ажыл-агыйына, көдээ азы суур Советинге, совхозка, милицияга, кижилерге дындадыры чу-гула.

Бойдустан хумагаланаар, арга-арыгнын өзүлүг өнүктүрү болунар! Бо ажылга силерини илелкейлик киржилгенер — бойдустан байлакшылын камгалаарына улуг идиглиг.

БОЙДУСТУН «НОГААН АЛДЫНЫ»

Бойдустан эн үнелиг эртинези арга-арыгны чамдыкта «ногаан алдыны» деп адап турар. Ол ындагы болуру-даа чөп. Чүге дээрге арга-арыг 20 мун ажыг хевирини продукциязын бүдүрер чигэтти берип турар. Ол ышкаш арга иштинге ан-мен, күш чурттап, эм үнүштер, мөөгү, кат, чимис өзүп турар.

Арга-арыг — ол дээрге бистин бөмбүрээвистин өкпези-дыр. Бир гектар арга 18 мун кубометр агаарын углекистиг газтан болгаш доозундан аргалап турар. Фитонцид дээр ужуп чоруур бүдүмел аргадан тыгыр, ол дыка хей чадан ыяштын агаарын аргалап, непереп эгелзэн хамчыкты доктадып турар.

Таражы кижиге дүжүт дээш демиселге идегелдик дузалакчы — арга. Чоннун үнелиг байлаа болур, арганы камгалаары хамааты кижиге бүрүзүнүң хүлээлгези. Ол үер-чайыктын-даа оруун дуглаар, доозунунг шуурганны-даа эрттирбей баар, хөзүңүнү хаттан үрелири-даа болдурбас, бойдустан кайгамчык арыг болдурар, хемнерини долу суглуг болурунга дузалаар. Арга-арыгнын кайгамчык чаражы — чогадыкчы ажыл-ишче сорук кирир, кадыкшылын үндезини.

Арга-арыгны катан тарып өстүрери, оларын өрттен, хоралакчылардан болгаш аныз-бүрү хамчыктан камгалаар дээш улуг кичээнгей бистин чуртувуста салдынып турар. Хей-нигитини киржилгези-биле тайылбыр ажылын чорудуп турар. Школа лесничестволарын кижиге үнери ногаан өнүгүүн идегелдик камгалап турар. Ол ышкаш арга-арыгны камгалаар дугайында тайылбыр ажылын хей-нигитини болгаш эвделешкей республикаларын арга-ыяш хоойлузунун үндезинини кан-чаар күөсөдүп турарын рейдлер кылгаш, чыл санында хынап турар.

ЧУРУМ ХАЖЫТСЫНЗА, ХАРЫЫЛААР СЕН

Арга-арыг иштинге өрттүн айылы чок чоруунун дүрүмүн хажыткан кижилерге күштүг болуп турар хоойлу-дүрүм өзүгээр административтик торгаал онаар: албан-дужаалдыг кижилерни 50 рубльге, анаа хамаатыларны 10 рубльге штрафтаар.

Бир эвес үстүнде дүрүмнери сагываанын түп-нелинде арга иштинге өрт болган, а ол өрт хензиг черге өөскүп, каража-когарал чедирбээн болза, албан-дужаалдыг кижилерни 100 рубльге, хамаатыларны — 50 рубльге чедир торгаар. Беш рубль чедир торгаан хамаатылардан квитанцияны ол-ла черинге үзүп бээр.

Албан-дужаалдыг-даа, анаа-даа кижилер арга иштинге өш-биле өрт үндүрер болгаш анаа когарал чедирер болза, РСФСР-нин КД-нин 98 чүүлүн өзүгээр 10 чылга чедир хосталгазын казыдып шийттирер. От-биле оварымча чок болганын түп-нелинде арга-арыгга когарал чедирген ийикпе айымын байдал тургускан кижилерни РСФСР-нин КД-нин 99 чүүлү-биле үш чылга чедир хосталгазын казып шийдер ийикпе 1 чыл чедир хуусада эдил чазар ажылдарга шийдери көрдүнгөн.

СИГЕН ӨРТТЕНИН ТУРДА..

Чазын мындыг чүүлү болганчок көрүп болур: чаштар, оон туржук чамдык улуг кижилер безин аштап арыглаашкын кылгаш, эрткен чылдагы сизини өрттедип турар. А оон түнелин чамдыкта дыка берге апар: чалбышты хат өөскүткөш, кожа-зында арга-арыгга алгаш баар, оон түнелинде эрткен чылдан каас-чараш турган ыяшты «өрт чир». Хей-хей гектар черини ыяжы узуткааттар. Адаа чурттап турган ан-мен, шимээрден турган ыяш дугайында чүгле сактышкын артып калыр.

Чамдык кижилер кургап каткан ыяштарын, бүрүлери чыгаш, оларын өрттедипкөш, эки чүүлү кылган мен деп санап турар. Ол шын эвес. Черни өрттедирге оон хөзүңү үрелир, анаа чүве үнери берге. А кадып кургаан үнүш, бүрү анаа үр чыткан соонда эн үнелиг органиктинг чөмүшчидилге апар. Оон анында хей чыл чытса-даа үлдүргей апарган ол тогланчыга агаар база белең кирер.

Черле ычаш сизин болгаш бок-күзүрүм өрттедирге хоралыг дээрини амыдыралдык дүржүлгези бадыктап турар. Чүве өрттедип турган черге үнүш аймаа дыка орайгады үнер. Ол ышкаш ол демисекээр чурттап турган үрмек амытандар, доос-каралар база хыл каар, оон түнелинде хоралыг на-секомнарга удур демисежир өнүктүрүвисти чидирер бис.

А тайга эдээ черге кургап сизин өрттедирге, күш чуургалары база хыл каар, ол от улам өөскөзү аргага өрт өөскүдүп болур. Ынчан улуг хемчээлдиг ан-мен, оон туржук кижилер-даа айыл-халапка таваржып болур.

Ынчангаш бойдустан хумагалаар кижиге чүгле боду от кывыспас эвес, өскөлери база хай дээр ужурулуг. Ынчан төрзөн бойдузувусту камнап алыр бис.

АПРЕЛЬ 15-ТЕН
ОКТАБРЬ 15-КЕ
ЧЕДИР ХОРУГЛУГ
ЧҮҮЛДЕР:

— тускай эртирилгелер болгаш арга-ыяш ажыл-агый черлериниң бүрүткел чокта арга-арыг кирери, тайгада ажылдап турар бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга баары;

— экспедицияларын болгаш шинчилел бөлүктөрүн арга-ыяш ажыл-агый органдарына бүрүткө-вөөнде, аэропорттун оларын тайгаже сөөртүп бараан болуру.

Бистиң кыйгырыгыларымыс

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА

Кывар-чаар материалдар складтарын арга-арыг чоогунга, оон туржук арга иштинге тутпанар, ол чорук өрт өөскүдериңе идиг бооп болур. Складка

болган өрт аргага айымдыг, а аргадан келзе — кывар-чаар материалдарын узуткаар.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИНГЕ

«СССР-нин арга-арыгларына өрттүн айылы чок чоруунун дүрүмнерин» сагынар, арганы өрттен камгалаарынын быразы-дыр.

Арга иштинге ажылдаар бетинде өртке удур дериг-херекселдер-биле хандыраарын удуртукчулар-ыңардан исенер, кывар-чаар материалдар шыг-

жаар черин ылап шилинер, өрттүн айылы үнүп келбесин дээш кезээде оварымчалыг болунар!

Ажыл доозулганда, чанар үнер келгенде, хамыктын мурунда одаг бүрүн өжүртүнгөн бе, кывар-чаар материал артып калбаан бе дээрзин ылавыланар!

АҢЧЫЛАРГА, БАЛЫКЧЫЛАРГА,
КАТТААННАРГА БОЛГАШ ӨСКЕЛЕРГЕ-ДАА

Силер аргаже ис базар бетинде, кадыкшылы-нарны экижилер деп сорулган салган силер. Ону чедип алырларга бүзүрээр бис. Дараазында база ол-ла черге, азы өскө арга-арыг иштинге дыш-таныр болгай силер.

Ынчангаш, хамыктын мурунда одаг кагарда, черин эки шилип алынар. Өрт болу бээрине деп кезээде бодап чорунар. Таакпылааш (шуут таак-пылаас болза оон-даа эки) шапкан серенгилерин кайы хамаанчок октаваңар!

От-биле оварымча чок болур болза, арга-арыг-нын дыка улуг демисекээрин узуткааныңар ол, оон-биле кады ан-мен, күш уялары, оларнын чаш төдери өрттенип каар.

Чоразан черинерин бокталдырбазын бодап көрү-пер! Ылангыя шил сава, консерва лаазалары ар-тырбаңар!

Бир ыяштан миллион кезек серенги ыяжы кы-лып болур, а бир серенги ыяжы-биле миллион ыяшты өрттедип болур.

СИЛЕРНИНГ ДУЗАДАР
ХЕРЕК

«Төрзөн чурт, төрзөн бойду!» Бо сөстөрүн эр-гимин көрүнер даан. Бистин Төрзөн чуртувус де-лге, бистин республикамыс байлак. Ынчалза-даа ол байлакшыл кызыгаарлыг, ону төнчү чок деп бол-бас. Ногаан арыг-даа, каас-чараш оймактар-даа, дээрде куштар-даа, курт-кымыскай-даа бистин дузавысты манап турар. Кам-хайыра чок болур болза, олар төнер, изи-даа артпайн баар.

Бо бүгү чүүлдериниң эн колу — арга-арыг. Анаа шуптувус ынак бис. Ынчангаш анаа хумагалыг болуп көрээлинер. Хүндүткел херек. Кижини чаа-ган бойдустан ынакшымы, анаа дузалаалы. Ол бис-ке хей кижик-чоладу хайырлап турар дээрзин утпаа-лы. Арга бисти өөрүшкү-биле уткуп хүлээп алыр, а бис база анаа ынаар харылаар ужурулуг бис.

● Арга-арыг — «чор-ниц өкпези». Аас, чы-рык үнде бир гектарга 220-280 килограмм уг-лектист газты агаардан бодунга сиңирер болгаш 180-220 килограмм кис-лородту үндүрер.

● Үер-чайыкты, даг-дан баткан сугларын арга-арыг дозар, оон уламандан хей чоогалар тыялдырбас, хат-шуур-ган үезинде көдүрүлгөн элезини доктадырынга дузалаар, хаттын күжүн сулардыр, хөзүңнүд шык чыдарына идиглик болгаш шөлдерини, сад-тарын дүжүктүрүп кө-вүдөдүр.

● 1 гектар арга-арыг тонукта ийи чүс кижик амыдыралчы арга-зын хандыраар, ышт бү-рүзү — ийи-бир кижик агаар-биле хандырып шыдаар.

● Доозунгун 72 ту-зун ылаптарга, чадан үнүштерге болгаш өт-сигенге тонар, сералиг газтын 60 хууз оларга артып каар.

Тыва АССР-ниң Арга-ыяш ажыл-агый министерствозу